

ВІДГУК

офіційного опонента доктора філософії, доцента

ЦЕГЕЛЬНИК ТЕТЯНИ МИКОЛАЇВНИ

про дисертацію

РОДІНОЇ НАТАЛІЇ ВОЛОДИМИРІВНИ

на тему **«ПІДГОТОВКА ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ В
ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ»,**

що подана на здобуття ступеня доктора філософії

(галузь знань 01 Освіта/Педагогіка,

спеціальність 015 Професійна освіта)

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами.

Дисертаційне дослідження Родіної Наталії Володимирівни присвячене важливій та актуальній як у теоретичному, так і у практичному відношенні проблемі. Адже сучасна національна освіта перебуває в процесі стрімких значних змін. Значною мірою на це впливає інтеграція в єдиний європейський освітній простір, що передбачає рівний доступ кожної особи до якісного навчання, у тому числі й дітей з особливими освітніми потребами. Це уможливлється шляхом створення інклюзивного середовища в освітньому просторі закладів освіти, починаючи з дошкільної ланки. Адже організовані інклюзивні групи, класи, у яких навчаються діти з особливими освітніми потребами є невід'ємною складовою освітнього простору сучасного закладу освіти. Зазначене вище підкреслюється чинним нормативно-правовим забезпеченням освіти та передовими науковими доробками, що склало концептуальну основу дослідження.

Тому сучасна система освіти потребує конкурентоздатних, творчих фахівців, у тому числі і психологів, для організації інклюзивного освітнього середовища. У зв'язку з цим виникає необхідність пошуку нових підходів до підготовки практичних психологів, які здатні взаємодіяти з учасниками інклюзивного освітнього середовища. Відтак, важливим є проведення ґрунтовного аналізу особливостей підготовки практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі, здійснення профілактичної та корекційної роботи.

Викладені аргументи переконують в актуальності, своєчасності та доцільності для наукового пошуку дисертаційного дослідження Родіної Наталії Володимирівни «Підготовка практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі».

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Київського міжнародного університету (довідка № 241 від 16.02.2024 року), Уманського

державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 21 від 29.02.2024 року), Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (довідка № 1273 від 26.02.2024 року).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації.

Дисертація Родіної Наталії Володимирівни є завершеним науковим дослідженням, яке виконано на належному науковому і методичному рівні. Наукові положення, висновки, рекомендації, сформульовані у дисертації, зроблені на основі детального аналізу значної кількості науково-педагогічної літератури та інтернет джерел – 326 найменувань, з яких 19 – іноземною мовою.

Визначена авторкою мета дослідження полягає у визначенні та експериментальній перевірці ефективності змістово-технологічного забезпечення готовності практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі – узгоджується із назвою дисертації, у її формулюванні містяться очікувані результати. Сформульовані завдання дослідження конкретизують шляхи і методи її досягнення, визначають бачення автором перспективи їхньої практичної реалізації.

Як засвідчує аналіз дисертації, науковий апарат дослідження визначено коректно, відповідно до окреслених завдань і вимог до такого виду та рівня робіт.

Обраний комплекс методів дослідження дозволяє в повній мірі забезпечити достовірність та надійність наукових результатів роботи. Наукові факти та ідеї достатньо обґрунтовані застосуванням:

- *теоретичних*: аналіз філософської, психолого-педагогічної, медичної літератури, дисертаційних досліджень з метою з'ясування стану дослідження проблеми взаємодії в інклюзивному середовищі, визначення понятійного апарату дослідження, розроблення методики його проведення, з'ясування сутності базових понять, обґрунтування змістово-технологічного забезпечення практичних психологів до роботи в інклюзивному середовищі;

- *емпіричних*: психолого-педагогічне спостереження, бесіди, анкетування, тестування, опитування, педагогічний експеримент у закладах вищої освіти – для оцінювання сформованості готовності практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі; аналіз власного досвіду – для виявлення складових змістово-технологічне забезпечення підготовки практичних психологів до взаємодії з різними категоріями людей в інклюзивному середовищі;

- *педагогічного експерименту* (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) – з метою перевірки ефективності розробленого змістово-технологічного забезпечення підготовки практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі;

- *статистичних* – для інтерпретації отриманих кількісних та якісних даних.

Зміст роботи та аналіз отриманих результатів дають змогу констатувати про досягнення автором поставленої мети і вирішення завдань дослідження.

3. Наукова новизна і достовірність наукових положень дисертації.

Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, необхідно вказати на наукову новизну і теоретичне значення одержаних результатів дослідження.

У процесі дослідження Родіною Наталією Володимирівною *вперше* визначено та розширено теоретичну сутність і зміст поняття «готовність практичного психолога до взаємодії в інклюзивному середовищі»; обґрунтовано теоретичні основи підготовки практичних психологів до взаємодії з різними категоріями людей в інклюзивному середовищі; схарактеризовано компоненти готовності практичного психолога до взаємодії в інклюзивному середовищі (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний), показники та рівні (високий, середній, низький); розроблено змістово-технологічне забезпечення підготовки практичного психолога до взаємодії в інклюзивному освітньому середовищі, а саме: розширення змісту навчальних дисциплін психолого-педагогічного циклу і практичної підготовки питаннями щодо діагностичної, консультативної, профілактичної та медичної підтримки, психологічного супроводу людей з особливими освітніми потребами; *удосконалено* зміст професійної підготовки; встановлено ефективні форми (тренінги, майстеркласи, консультації, дискусії) та методи (проблемно-пошукові, творчі, створення ситуації успіху, кейс-метод, метод проєктів) підготовки практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі; уточнено наукові підходи до особливостей підготовки практичних психологів в закладах вищої освіти; *подальшого розвитку набуло* змістово-технологічне забезпечення підготовки практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі.

4. Значення одержаних результатів для науки і практичного використання.

Результати дисертаційної роботи Родіної Наталії Володимирівни мають практичну значущість, які представлені такими напрацюваннями: розширено змістове наповнення навчальних дисциплін психолого-педагогічного циклу «Загальна психологія», «Вікова психологія», «Психологія міжособистісного спілкування», «Психодіагностика»; «Психологічні основи інклюзивної освіти»; доповнено зміст програм педагогічних практик; розроблено та впроваджено до варіативної частини освітньо-професійної програми спецкурс «Основи роботи практичного психолога в умовах інклюзивного середовища» (для студентів 3 курсу за спеціальністю 053 Психологія, галузь знань 05 Соціальні і поведінкові науки); розроблено методичні рекомендації для практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі; створено можливості для застосування положень дисертації, висновків і рекомендацій в освітньому процесі закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку практичних психологів.

Варто зазначити, що результати дослідження впроваджено в освітній процес Київського міжнародного університету (довідка № 241 від 16.02.2024 року), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 21 від 29.02.2024 року), Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (довідка № 1273 від 26.02.2024 року).

5. Повнота викладу основних результатів дисертації в публікаціях здобувача.

Основні результати дослідження Родіної Наталії Володимирівни можуть бути використані в системі професійної підготовки майбутніх психологів в закладах вищої освіти та у системі підвищення кваліфікації психологів закладів освіти.

Основні результати дослідження представлено в 12 наукових працях, серед яких: 3 статті у провідних фахових виданнях України, 2 статті у наукових часописах, 7 тез у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науковопрактичних конференцій.

6. Характеристика структури та змісту дисертації.

Структура роботи є логічною. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 342 сторінок, із них сторінок 198 основного тексту. Дисертація містить таблиці та рисунки.

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено мету, яка корелює з темою та конкретизується у завданнях, об'єкт і предмет; розкрито наукову новизну й практичне значення роботи; наведено дані про особистий внесок здобувача, апробацію результатів дослідження, публікації автора; подано відомості про структуру й обсяг дисертації.

У **першому** розділі «Теоретичні основи професійної підготовки практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі» Родіною Наталією Володимирівною проаналізовано досліджувану проблему в педагогічній теорії та практиці. Охарактеризовано основні поняття дослідження, науково коректно уточнено базове поняття дослідження. Так, «готовність практичного психолога до взаємодії в інклюзивному середовищі» дослідницею тлумачиться як результат професійної підготовки, набуття сукупності спеціальних знань, практичних умінь і навичок, які дають змогу якісно виконувати професійну діяльність, володіти інтегрованими, загальними та фаховими компетентностями, здатність на високому рівні здійснювати психологічний супровід, виконувати діагностичні, корекційні та розвивальні функції.

Авторкою описано сучасний стан розробленості досліджуваної проблеми в педагогічній теорії та практиці. Подано дані про діагностування і подолання проблем у людей з особливими освітніми потребами. Доведено, що виокремлена проблема знайшла відображення у багатьох наукових дослідженнях, але чітко встановлених уявлень про цілісний процес підготовки

практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі, її структуру, умови, зміст, форми і методи у наукових розвідках виявлено недостатньо.

У **другому** розділі «Змістово-технологічне забезпечення готовності практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі» – Родіною Наталією Володимирівною обґрунтовано готовність практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі, визначено критерії, показники та рівні.

Діагностування готовності практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі засвідчило, що зміст ОПП, технологій і методологічних знань, необхідних для формування якісної готовності до виконання функціональної діяльності, є недостатнім, адже повною мірою не забезпечує формування у майбутніх фахівців інтегральних, загальних і фахових компетентностей, значущих для психолого-педагогічної підтримки і супроводу суб'єктів інклюзивного навчання.

Для вдосконалення взаємодії в інклюзивному середовищі авторкою проаналізовано наукові розвідки вчених і практиків, присвячені психологічній підтримці, допомозі та супроводу людей різних категорій, зокрема з ООП. З'ясовано, що вони поділяються відповідно до потреб на різні категорії.

Результати констатувального етапу експерименту описані дослідницею засвідчили, що студенти недостатньою мірою готові до взаємодії в інклюзивному середовищі. З'ясовано, що вони упереджено і байдуже ставляться до надання допомоги людям з ООП. Встановлено початковий рівень сформованості готовності майбутніх практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі за мотиваційно-ціннісним, когнітивним, операційно-діяльнісним компонентами.

У **третьому** розділі – «Експериментальна перевірка ефективності змістово-технологічного забезпечення готовності практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі» – Родіною Наталією Володимирівною висвітлено зміст основних етапів педагогічного експерименту з перевірки ефективності змістово-технологічного забезпечення готовності практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі, укладено методичні рекомендації щодо вдосконалення змістово-технологічного забезпечення готовності практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі.

Позитивним є те, що для здобувачів освіти ЕГ в ОПП авторкою було розширено теоретичні знання про проблему людей з особливими освітніми проблемами («Психологія педагогічна», «Робота практичного психолога з людьми з особливими освітніми потребами»). Доповнено зміст програм практичної підготовки проблемно-пошуковими різноманітними завданнями, спрямованими на системне оволодіння практичними навичками, необхідними для продуктивної взаємодії. Доведено ефективність розробленого змістово-технологічного забезпечення на основі кількісно-якісного аналізу результатів.

Вражає своєю різноманітністю методичний інструментарій формувального етапу експерименту.

Сильною стороною педагогічного експерименту є залучення до роботи великої достатньої кількості респондентів. На констатувальному етапі експерименту взяли участь також 39 практичних психологів ЗЗСО м. Києва і Київської обл.

Результати експерименту супроводжуються матеріалом у графічному зображенні (таблиці, рисунки та діаграми), які суттєво розширюють й унаочнюють змістове поле дисертаційної роботи.

Схвальним є той факт, що вірогідність отриманих результатів і достовірність експериментального дослідження доведено з використанням статистичних методів обробки даних педагогічного експерименту, які свідчать про ефективність та доцільність впровадження розробленого автором змістово-технологічного забезпечення готовності практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі.

Кількісний та якісний аналіз результатів педагогічного експерименту засвідчив стійку тенденцію до зростання високого рівня готовності практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі.

Виходячи з аналізу змісту роботи, робимо висновок, що мети дослідження досягнуто, а дисертація є завершеною науковою роботою. Матеріали дисертації грамотно оформлені, текст викладено логічно та обґрунтовано.

Загальні висновки логічно впливають зі змісту роботи, у концентрованому вигляді відображають основні результати дослідження відповідно до його завдань. У роботі зроблені відповідні узагальнення й висновки, оформлені додатки, які можуть бути використані теоретиками і практиками. Дисертанткою правильно подано список використаних джерел, який оформлений згідно вимог.

7. Відповідність дисертації встановленим вимогам та дані про відсутність порушень академічної доброчесності.

Дисертація відповідає вимогам до досліджень в межах спеціальності 015 Професійна освіта. Дисертаційне дослідження оформлено відповідно до нормативних вимог Міністерства освіти і науки України до такого виду наукових праць.

Робота характеризується чіткістю змісту, містить науково обґрунтовані науково-теоретичні результати, які мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, свідчать про особистий внесок здобувачки та достатньо повно представлені у наукових працях.

Широке використання авторкою наукових джерел у тексті дисертації дозволяє зробити висновок як про відсутність плагіату у дослідженні, так і про відсутність порушення принципів академічної доброчесності.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

У цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, висловимо певні зауваження, які визначаємо у якості побажань:

1. Нам видається дещо некоректним вживання термінів «люди-інваліди» (с. 35), «інвалід» (с. 58), «діти-інваліди» (с. 198). Вважаємо, що при означенні й дорослої людини, і підлітка, і дитини, які мають захворювання чи інвалідність,

доцільно враховувати положення Закону України № 2249 – VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України», прийнятого Верховною Радою України 19 грудня 2017 року та акцентувати увагу насамперед на людині, а не на її захворюванні чи інвалідності.

2. На наш погляд, автору дисертації відповідно до теми дослідження вартувало звернути увагу на розкриття базового поняття «освітнє середовище». Якщо тема дослідження – «Підготовка практичних психологів до взаємодії в інклюзивному освітньому середовищі», чи доцільно розглядати структуру освітнього середовища підготовки практичних психологів у ЗВО (с. 52.). На нашу думку, необхідно розглянути освітнє середовище для осіб з ООП.

3. Не цілком зрозуміло, чому в підрозділі 1.2. (с. 62) після аналізу базових понять дослідника, без будь-якого пояснення, переходить до аналізу компонентів готовності практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі. Нам видається, що матеріал про компоненти готовності доцільно розглянути в 3 розділі дослідження.

4. Вважаємо за необхідне під час аналізу чинних освітньо-професійних програм, навчальних планів, робочих програм навчальних дисциплін спеціальності «Психологія» зазначити, документи яких ЗВО були покладені в основу аналізу.

5. Спостерігається певне дублювання матеріалу, поданого в підрозділі 2.3. і 3.1. щодо логіки та етапів дослідно-експериментальної роботи.

Проте висловлені зауваження та побажання не є принциповими й не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Родіної Н.В.

9. Загальний висновок.

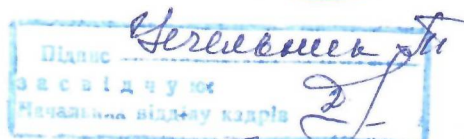
На підставі здійсненого аналізу, з урахуванням актуальності, обґрунтованості основних положень, наукової новизни, значущості і достовірності отриманих результатів правомірно зробити загальний висновок про те, що дисертація Родіної Наталії Володимирівни на тему «Підготовка практичних психологів до взаємодії в інклюзивному середовищі» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. (зі змінами) а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта галузі знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор філософії, доцент,
доцент кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти Тернопільського
національного університету ім. В. Гнатюка



Тетяна ЦЕГЕЛЬНИК



Тетяна Цегельник